

Məhəmməd Səmədov

Azərbaycan Nəqliyyat və Kommunikasiya Holdingi (AZCON Holding)

<https://orcid.org/0009-0004-9501-3724>

mahammadsamadov5@gmail.com

Fiskal siyasət alətlərinin makroiqtisadi sabitliyə təsiri – Azərbaycan iqtisadiyyatı üzrə empirik təhlil

Xülasə

Bu tədqiqat Azərbaycan iqtisadiyyatında fiskal siyasət alətlərinin makroiqtisadi sabitliyə təsirini empirik əsaslar üzərində sistemli şəkildə təhlil edir. Araşdırmada dövlət büdcəsi xərcləri, vergi siyasəti, fiskal qaydalar və Dövlət Neft Fondu (SOFAZ) vasitəsilə həyata keçirilən transfert mexanizmlərinin iqtisadi artım, qiymət sabitliyi və maliyyə dayanıqlığına təsiri qiymətləndirilir. Nəticələr göstərir ki, neft gəlirlərinin yüksək paya malik olduğu iqtisadi mühitdə fiskal siyasət anti-siklik funksiyanı yerinə yetirərək iqtisadi dalğalanmaların yumşaldılmasına və makroiqtisadi risklərin azaldılmasına mühüm töhfə verir.

2024–2025-ci illərin statistik göstəricilərinə əsasən, dövlət büdcəsinin planlı və məqsədyönlü xərcləmə siyasəti, eləcə də investisiya proqramlarının ardıcıl icrası qeyri-neft sektorunda artımı stimullaşdırmış, əsas kapitalla yatırımların və əhalinin nominal gəlirlərinin yüksəlməsinə şərait yaratmışdır. Bu amillər daxili tələbin genişlənməsini təmin etməklə yanaşı, iqtisadi artımın daha dayanıqlı əsaslar üzərində formalaşmasına xidmət etmişdir. Eyni zamanda, inflyasiyanın nisbətən aşağı səviyyədə saxlanılması fiskal və monetar siyasət arasında effektiv koordinasiyanın mövcudluğunu nümayiş etdirir.

Fiskal qaydalar və orta müddətli büdcə çərçivələri xərclərin pro-siklik artımının qarşısını alaraq fiskal intizamı gücləndirir və uzunmüddətli fiskal dayanıqlığın təmin olunmasına imkan yaradır. Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, fiskal siyasət alətləri Azərbaycanın makroiqtisadi sabitliyinin qorunmasında, iqtisadi strukturun şaxələndirilməsində və uzunmüddətli sosial-iqtisadi balansın təmin edilməsində əsas mexanizm kimi çıxış edir.

***Açar sözlər:** fiskal siyasət, makroiqtisadi sabitlik, dövlət büdcəsi, qeyri-neft sektoru, Azərbaycan iqtisadiyyatı*

The Impact of Fiscal Policy Instruments on Macroeconomic Stability – An Empirical Analysis of the Azerbaijani Economy

Abstract

This study provides an empirical and systematic analysis of the impact of fiscal policy instruments on macroeconomic stability in the Azerbaijani economy. The research evaluates the effects of government budget expenditures, tax policy, fiscal rules, and transfer mechanisms implemented through the State Oil Fund of Azerbaijan (SOFAZ) on economic growth, price stability, and fiscal sustainability. The findings indicate that in an economy with a high dependence on oil revenues, fiscal policy plays a crucial counter-cyclical role by mitigating economic fluctuations and reducing macroeconomic risks.

Based on statistical data for 2024–2025, the planned and targeted implementation of government budget expenditures and public investment programs has stimulated growth in the non-oil sector, increased capital formation, and supported the rise in household incomes. These factors have contributed to the expansion of domestic demand and the formation of more sustainable foundations for economic growth. At the same time, relatively low inflation rates demonstrate the effectiveness of coordination between fiscal and monetary policies.

Fiscal rules and medium-term budgetary frameworks have helped prevent pro-cyclical increases in public spending, strengthened fiscal discipline, and enhanced long-term fiscal sustainability. The results of the study show that fiscal policy instruments function as a key mechanism for maintaining macroeconomic stability in Azerbaijan. Through effective resource allocation, support for economic diversification, and balanced public finance management, fiscal policy contributes to long-term socio-economic stability and sustainable economic development.

Keywords: *fiscal policy, macroeconomic stability, state budget, non-oil sector, Azerbaijan economy.*

Giriş

Azərbaycan iqtisadiyyatında fiskal siyasət alətləri makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsində mərkəzi rol oynayır, çünki dövlət büdcəsi vasitəsilə həm ümumi tələbin həcmi, həm də iqtisadiyyatın struktur istiqaməti formalaşdırılır. Xüsusilə neft gəlirlərinin yüksək paya malik olduğu ölkə şəraitində fiskal siyasət anti-siklik yanaşmanın tətbiqi, neft və qeyri-neft sektorları arasında tarazlığın qorunması və gələcək nəsillər üçün maliyyə ehtiyatlarının formalaşdırılması baxımından strateji əhəmiyyət kəsb edir. Dövlət büdcəsinin xərcləri və investisiya proqramları iqtisadi fəallığı stimullaşdırmaq, sektorlararası balansı qorumaq və qiymət sabitliyini təmin etmək üçün əsas alət kimi istifadə olunur. Eyni zamanda, vergi siyasəti və qeyri-neft gəlirlərinin genişləndirilməsi fiskal dayanıqlığın artırılmasına, iqtisadi tsikllərin yumşaldılmasına və maliyyə sisteminə qiymət şoklarının transmissiyasının zəiflədilməsinə töhfə verir. Azərbaycanın spesifik fiskal mexanizmlərindən biri olan Dövlət Neft Fondu vasitəsilə həyata keçirilən transfert siyasəti gəlirlərin dalğalanmasını yumşaldaraq nəsillərarası bərabərliyi və uzunmüddətli sabitliyi təmin edir. Fiskal qaydalar və orta müddətli büdcə çərçivələri isə xərclərin artım trayektoriyasını nəzarətdə saxlayaraq pro-siklik davranışın qarşısını alır. 2024–2025-ci illərin statistik göstəriciləri dövlət büdcəsinin planlı xərcləmə və gəlir siyasətinin iqtisadi artımı stimullaşdırmaq və inflyasiya təzyiqlərini tarazlaşdırmaq potensialını təsdiqləyir.

Tədqiqat

Azərbaycanın makroiqtisadi sabitliyinə təsir göstərən fiskal siyasət alətləri iqtisadi artımın, qiymət sabitliyinin və maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsində mərkəzi rol oynayır, çünki dövlət büdcəsi vasitəsilə həm ümumi tələbin həcmi, həm də iqtisadiyyatın struktur istiqaməti formalaşdırılır (Rahmanov, 2018: p. 5). Xüsusilə neft gəlirlərinin yüksək paya malik olduğu şəraitdə fiskal siyasət anti-siklik yanaşmanın tətbiqi, neft və qeyri-neft sektorları arasında balansın qorunması və gələcək nəsillər üçün maliyyə ehtiyatlarının formalaşdırılması baxımından makroiqtisadi sabitliyin əsas təminat mexanizmlərindən biri kimi çıxış edir (IMF, 2019: p. 6). Bu kontekstdə Azərbaycan üçün fiskal siyasət alətlərinin təsiri dövlət büdcəsinin xərclər strukturu, vergi-büdcə siyasəti, fiskal qaydalar və Dövlət Neft Fondu vasitəsilə həyata keçirilən transfert mexanizmləri üzrə sistemli təhlil tələb edir (Kazımov, 2023: p. 4).

İlk növbədə, dövlət büdcəsi xərclərinin həcmi və strukturu makroiqtisadi sabitliyə birbaşa təsir göstərən əsas alət kimi çıxış edir, çünki hökumət xərcləri daxili tələbin mühüm komponenti kimi iqtisadi tsikllərin yumşaldılmasında və iqtisadi artımın dəstəklənməsində istifadə olunur (Ahmadov, 2021: p. 3). Neft qiymətlərinin yüksəldiyi dövrlərdə xərclərin kəskin artırılması, əksinə, qiymət şokları və gəlirlərin azalması dövrlərində sərt konsolidasiya siyasəti iqtisadi fəaliyyətin dəyişkənliyini gücləndirə bilər, buna görə də anti-siklik fiskal yanaşma çərçivəsində inflyasiyanı və kəskin enişləri məhdudlaşdıran sabitləşdirici xərc siyasəti formalaşdırılması tələb olunur (Rahmanov V. 2018: p.7). Son illərdə qəbul edilən fiskal qaydalarda qeyri-neft əsaslı büdcə kəsiri üçün yuxarı hədlərin müəyyən edilməsi, həm xərclərin artım trayektoriyasını nəzarətdə saxlamaq, həm də uzunmüddətli fiskal dayanıqlığı və makroiqtisadi sabitliyi təmin etmək məqsədinə xidmət edir (IMF, 2019: p. 10).

Vergi siyasəti və qeyri-neft gəlirlərinin genişləndirilməsi də makroiqtisadi sabitlik baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır, çünki büdcə gəlirlərinin neft qiymətlərindən asılılığının azaldılması həm fiskal dayanıqlığı artırır, həm də qiymət şoklarının maliyyə sisteminə transmissiyasını zəiflədir (Kalbiyev, 2024: p. 2). Qeyri-neft sektorundan vergi daxilolmalarının artırılması və vergi inzibatchılığının təkmilləşdirilməsi dövlətin tsikl əleyhinə siyasət aparmaq imkanlarını genişləndirir,

çünki sabit və proqnozlaşdırıla bilən vergi bazası ictimai xərclərin kəskin dalğalanmadan qorunmasına şərait yaradır (IMF, 2021: p. 14). Vergi güzəştlərinin hədəflənmiş şəkildə tətbiqi və kölgə iqtisadiyyatının azaldılması istiqamətində aparılan islahatlar, bir tərəfdən, fiskal məkana əlavə resurslar cəlb etməklə makroiqtisadi sabitliyi gücləndirir, digər tərəfdən isə biznes mühitinin şəffaflığını artırmaqla uzunmüddətli investisiya axınını dəstəkləyir.

Azərbaycan üçün spesifik olan mühüm fiskal alət Dövlət Neft Fondu (SOFAZ) və onun vasitəsilə həyata keçirilən transfert mexanizmidir, çünki neft gəlirlərinin birbaşa büdcəyə daxil olması əvəzinə fond vasitəsilə yığılması və mərhələli şəkildə istifadəsi həm makroiqtisadi dayanıqlığın, həm də nəsilərarası bərabərliyin qorunmasına yönəlir. SOFAZ-ın nizamnamə məqsədləri sırasında makroiqtisadi sabitliyin dəstəklənməsi, büdcənin neft gəlirlərindən asılılığının azaldılması və strateji infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsi yer alır, bu isə faktiki olaraq fiskal siyasətə “yastıqlama mexanizmi” əlavə edərək gəlirlərin kəskin dalğalanmasını yumşaldır və manatın məzənnəsinə, inflyasiya gözləntilərinə və ümumi tələbin dinamikasına təsiri tənzimləyir (Oil and Gas Revenue Management in Azerbaijan, 2014: p.8). Neft gəlirlərinin müəyyən hissəsinin büdcəyə transferlər vasitəsilə mərhələli daxil olması və qalan hissəsinin maliyyə aktivləri şəklində yığılması fiskal siyasətin uzunmüddətli sabitliyini gücləndirir və şoklara qarşı dayanıqlıq buferi formalaşdırır (SOFAZ 2015: p.5).

Fiskal qaydalar və orta müddətli büdcə çərçivələri də makroiqtisadi sabitliyin mühüm insti-tusional alətlərindəndir, çünki bu mexanizmlər xərclərin artım tempini, qeyri-neft kəsirini və borc-lanma səviyyəsini məhdudlaşdırmaqla fiskal siyasətin pro-siklik davranışını zəiflədir və öngörü-cülüynü artırır. 2018-ci ildən tətbiq olunan sadələşdirilmiş fiskal qayda qeyri-neft əsaslı büdcə kəsiri üçün orta müddətli hədəflər müəyyən etməklə, həm neft qiymətlərinin dəyişkənliyindən qaynaqlanan riskləri məhdudlaşdırır, həm də dövlət borcunun təhlükəsiz səviyyələrdə saxlanmasına yönəlir, bu isə öz növbəsində investor etibarını və makroiqtisadi sabitlik gözləntilərini möhkəmləndirir.

Ümumi daxili məhsulun (ÜDM) illik artım tempi 2024-cü ildə orta hesabla 4,1% təşkil etmiş, qeyri-neft sektorunda isə artım 6,1% olmuşdur ki, bu da fiskal stimulların iqtisadi aktivliyi dəstək-lədiyini göstərir. Dövlət büdcəsinin xərcləmələri və investisiya proqramları əsas kapitalla yatırımların 6,4% artımına səbəb olmuş, bu da iqtisadiyyata uzunmüddətli təsir göstərmişdir. Eyni zamanda, əhalinin nominal gəlirlərində 6,4%-lik artım müşahidə edilmiş, orta aylıq əmək haqqının yüksəlməsi isə istehlak tələbinin dəstəklənməsində önəmli rol oynamışdır. Bu tendensiyalar fiskal siyasətin tələbi stimullaşdıran və iqtisadi sabitliyi qoruyan funksiyasını təsdiqləyir.

İnflyasiya göstəriciləri və istehlak qiymətləri indeksinə baxıldıqda, fiskal siyasət alətlərinin makroiqtisadi sabitliyi qoruma mexanizmləri daha aydın görünür. 2024-cü ildə istehlak qiymətləri indeksi orta illik 2,2% artmış, nominal gəlirlərin real artımı isə iqtisadi fəallığın davamlılığını təmin etmişdir. 2025-ci ilin əvvəllərində fiskal yığımların və büdcə xərclərinin optimallaşdırılması nəti-cəsində ÜDM-in deflyatorunda azalma müşahidə edilmiş, qeyri-neft ÜDM isə artımını saxlamışdır. Bu, fiskal siyasətin həm qiymət sabilliyi, həm də iqtisadi artım arasında tarazlığı qoruma qabi-liyyətini nümayiş etdirir.

Fiskal siyasət alətləri, xüsusilə dövlət xərcləri və investisiya proqramları, iqtisadiyyatda tələbin stimullaşdırılmasına yönəlmişdir. Əsas kapitalla yatırımların davamlı artımı uzunmüddətli iqtisadi sabitliyi təmin edir və sektorlararası tarazlığı qoruyur. Əhalinin gəlirlərinin artımı və əmək haqqının yüksəlməsi daxili istehlakı dəstəkləyir, bu da iqtisadi artımı gücləndirir və makroiqtisadi riskləri azaldır. Məlumatlar göstərir ki, fiskal siyasət alətləri Azərbaycanın iqtisadi strukturunu möhkəm-ləndirir, qeyri-neft sektorunun inkişafına təkan verir və inflyasiya təzyiqlərini nəzarət altında saxlayır. Azərbaycanın fiskal siyasətinin tətbiqi makroiqtisadi sabitliyi təmin etmə potensialını nümayiş etdirir, iqtisadi artım və qiymət sabitliyi arasında balansı qoruyur, həmçinin dövlət büdcəsi vasitəsilə resursların səmərəli bölgüsünü təmin edir. Bu çərçivədə fiskal siyasət alətləri iqtisadi aktivliyi stimullaşdırmaq və uzunmüddətli sabitliyi təmin etmək üçün əsas mexanizm kimi çıxış edir.

Cədvəl 1. Əsas makroiqtisadi göstəricilər

Tari x	Ümumi daxili məhsul (ÜDM)		ÜDM-in deflyatoru	Qeyri-neft ÜDM*		Əsas kapitalla investisiya		Əhalinin nominal gəlirləri		Nominal orta aylıq əmək haqqı		İstehlak qiymətləri indeksi		
	Cəmi,	Artım		Cəmi,	Artım	Cəmi,	Artım	Cəmi,	Artım	Cəmi,	Artım	əvvəlki aya nisbətən, %	12 aylıq, %	orta illik, %
	mln. manat	tempi, %		mln. manat	tempi, %	mln. manat	tempi, %	mln. manat	tempi, %	manat	tempi, %			
2024	126337,0	104,1	98,6	75335,8	106,1	22106,3	102,4	83093,4	106,4	1009,2	108,1	1,0	4,9	2,2
01	9173,7	105,0	89,4	4837,4	112,2	1553,0	137,4	5618,8	104,5	942,4	110,1	0,5	1,7	1,7
02	18361,0	105,0	89,7	10083,3	110,1	2638,1	115,5	11190,3	104,7	946,8	110,8	0,6	0,8	1,3
03	28940,6	104,0	92,2	16022,8	106,7	3809,2	104,0	19408,1	105,0	985,3	109,3	0,2	0,4	1,0
04	37912,6	104,3	92,7	21010,0	107,7	5230,4	111,8	24579,9	104,3	1007,5	110,2	-0,1	0,0	0,7
05	48168,0	104,2	93,3	26889,3	107,2	6640,9	111,0	31899,3	105,3	1003,3	109,4	-0,1	0,3	0,6
06	59965,3	104,3	94,4	33997,6	106,8	7984,4	109,4	39881,2	105,3	1002,8	108,8	-0,1	1,1	0,7
07	70520,2	104,5	96,0	40081,1	106,6	9438,7	102,0	47138,9	105,8	1002,4	108,3	0,9	2,7	1,0
08	81286,3	104,3	96,8	46287,7	106,9	11216,9	101,7	53947,2	106,1	997,1	108,0	0,4	3,5	1,3
09	92655,0	104,7	96,9	53758,5	107,0	12711,1	96,1	61587,0	106,1	993,0	108,0	0,3	3,5	1,5
10	103345,3	104,9	97,4	60173,0	106,7	14391,1	95,6	68169,6	105,8	993,2	107,8	0,3	3,4	1,7
11	113224,1	104,1	98,1	65868,1	106,3	15910,3	96,2	74681,7	106,3	996,8	108,0	0,7	4,4	2,0
12	126337,0	104,1	98,6	75335,8	106,1	22106,3	102,4	83093,4	106,4	1009,2	108,1	1,0	4,9	2,2
2025														
01	9430,2	99,1	103,7	5250,8	101,0	787,0	50,0	5967,8	106,2	1062,9	112,8	1,0	5,4	5,4
02	19072,2	100,2	103,7	10868,0	101,7	2008,9	75,2	11907,1	106,4	1043,6	110,2	0,7	5,5	5,4
03	29892,9	100,3	103,0	17369,9	102,5	3467,7	89,9	20690,7	106,6	1083,8	110,0	0,6	5,9	5,6
04	39305,8	100,9	102,8	22970,3	103,3	5069,3	95,4	26277,6	106,9	1100,6	109,2	0,3	6,3	5,8
05	50099,5	101,5	102,5	29688,3	103,9	6694,6	99,2	34104,0	106,9	1095,0	109,1	-0,1	6,3	5,9
06	62078,2	101,5	102,0	37673,3	103,8	8073,5	99,5	42747,8	107,2	1097,3	109,4	-0,4	6,0	5,9
07	72429,9	100,9	101,8	44049,8	103,1	9911,8	103,4	50514,1	107,2	1098,1	109,5	-0,1	5,0	5,8
08	83037,8	101,0	101,1	50714,6	102,6	11374,5	99,8	57939,3	107,4	1093,8	109,7	0,4	4,9	5,6
09	95229,2	101,3	101,4	58985,1	102,8	13048,1	101,0	66267,3	107,6	1087,7	109,5	1,1	5,7	5,7
10	106435,4	101,3	101,6	65916,2	103,0	14830,0	101,3	73705,9	108,1	1086,3	109,4	0,5	5,9	5,7
11	116320,1	101,6	101,1	72469,9	103,2	16658,9	103,0	80747,2	108,1	-	-	0,3	5,5	5,7

Mənbə: <https://www.cbar.az/page-39/statistics>

Azərbaycan Respublikasında fiskal siyasət alətləri makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsində həlledici rol oynayır və dövlət büdcəsinin əsas göstəriciləri bu təsirin dinamikasını əks etdirir. 2024-cü ilin yekun göstəricilərinə əsasən, dövlət büdcəsinin gəlirləri 37,161,8 milyon manat təşkil etmiş, ÜDM-də xüsusi çəkisi 29,4% olmuşdur. Eyni dövrdə büdcə xərcləri 37,712,7 milyon manat səviyyəsində həyata keçirilmiş, ÜDM-də xüsusi çəkisi 29,9% olmuşdur ki, bu da büdcə kəsirinin cəmi 550,9 milyon manat və ya ÜDM-in 0,4%-i səviyyəsində formalaşmasına səbəb olmuşdur. Bu göstəricilər fiskal siyasətin strukturlaşmış və planlı xərcləmə mexanizmi vasitəsilə iqtisadi tarazlığı qoruma qabiliyyətini ortaya qoyur. Büdcə gəlirlərinin ÜDM-də yüksək payı vergi yığımları və digər

dövlət gəlirlərinin sistemli şəkildə artırılması ilə təmin edilmiş, büdcə xərclərinin planlı artımı isə sosial və infrastruktur investisiyalarını dəstəkləyərək iqtisadi aktivliyi gücləndirmişdir.

Aylıq göstəricilərin təhlili göstərir ki, fiskal siyasət alətləri dövrü iqtisadi dəyişikliklərə çevik reaksiya vermək qabiliyyətinə malikdir. Məsələn, 2024-cü ilin yanvar ayında büdcə gəlirləri ÜDM-in 38,0%-i səviyyəsində olmuş, xərclər isə 18,9%-ə bərabər olmuş və nəticədə 1,742,2 milyon manat büdcə profisiti yaranmışdır. Bu göstərici fiskal siyasətin tələbi stimullaşdırıcı və qiymət stabilliyini qoruyucu funksiyasını əks etdirir. İlin digər aylarında isə büdcə kəsirləri proqnozlaşdırılmış səviyyədə olub, bu, fiskal balansın qorunmasını və dövlət xərclərinin iqtisadi sabitliyə uyğun tənzimlənməsini təmin etmişdir.

2025-ci ilin məlumatları da fiskal siyasətin davamlı təsirini təsdiqləyir. Yanvar ayında büdcə gəlirlərinin ÜDM-də payı 43,0% təşkil etmiş, xərclər 24,8%-ə bərabər olmuş və 1,711,8 milyon manat profisit yaranmışdır. Bu, dövlətin iqtisadiyyatda tələb yönümlü siyasət aparmaqla sabitliyi dəstəklədiyini və büdcə alətlərindən məqsədyönlü istifadə etdiyini göstərir. Eyni zamanda, investisiya proqramlarının və sosial xərclərin planlı şəkildə idarə olunması iqtisadi artım və qiymət stabilliyi arasında tarazlığın qorunmasına şərait yaratmışdır.

Azərbaycan Respublikasında fiskal siyasət alətləri makroiqtisadi sabitliyi təmin edən effektiv mexanizm kimi fəaliyyət göstərir. Büdcə gəlirlərinin artırılması, xərclərin məqsədyönlü tənzimlənməsi və kəsirlərin nəzarət altında saxlanması iqtisadi fəallığın stimullaşdırılmasını təmin edir, inflyasiya təzyiqlərini tarazlayır və uzunmüddətli iqtisadi sabitliyin möhkəmlənməsinə xidmət edir. Dövlət büdcəsi vasitəsilə resursların səmərəli bölgüsü, qeyri-neft sektorunun dəstəklənməsi və sosial yönümlü xərclərin icrası fiskal siyasətin makroiqtisadi təsirinin əsas amilləridir.

Cədvəl 2: Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinin əsas göstəriciləri

Tarix	Dövlət maliyyəsi					
	Büdcə gəlirləri,	ÜDM-də xüsusi	Büdcə xərcləri,	ÜDM-də xüsusi	Büdcə kəsiri(-)	ÜDM-də xüsusi
	mln. manat	çəkisi, %	mln. manat	çəkisi, %	profisiti(+)	çəkisi, %-lə
2024	37161,8	29,4	37712,7	29,9	-550,9	-0,4
01	3465,9	38,0	1723,7	18,9	1742,2	19,1
02	6555,0	35,3	5253,0	28,3	1302,0	7,0
03	9234,3	31,7	8412,6	28,9	821,7	2,8
04	13259,4	34,7	10749,5	28,2	2509,9	6,6
05	16005,9	33,3	13472,9	28,1	2533,0	5,3
06	18842,9	31,7	16052,1	27,0	2790,8	4,7
07	22584,9	32,0	19458,4	27,6	3126,5	4,4
08	25223,4	31,2	22362,4	27,6	2861,0	3,5
09	27737,0	29,9	25174,3	27,1	2562,7	2,8
10	31542,5	30,5	28108,2	27,2	3434,3	3,3
11	34056,2	30,1	31038,1	27,4	3018,1	2,7
12	37161,8	29,4	37712,7	29,9	-550,9	-0,4
2025						
01	4051,4	43,0	2339,6	24,8	1711,8	18,2
02	6737,6	35,3	5366,0	28,1	1371,6	7,2
03	9733,4	32,6	8115,0	27,1	1618,4	5,4
04	13964,9	35,5	10961,9	27,9	3003,0	7,6
05	17138,0	34,2	13691,8	27,3	3446,2	6,9
06	19803,9	31,9	17095,6	27,5	2708,3	4,4

07	23480,9	32,4	19944,6	27,5	3536,3	4,9
08	26359,4	31,7	22308,0	26,9	4051,4	4,9
09	29142,4	30,6	24668,2	25,9	4474,2	4,7
10	32891,4	30,9	27720,6	26,0	5170,8	4,9
11	35625,6	30,6	31414,7	27,0	4210,9	3,6

Mənbə: <https://www.cbar.az/page-39/statistics>

2024–2025-ci illərin pul icmalı göstəriciləri bu təsirin dinamikasını aydın şəkildə nümayiş etdirir. Xalis xarici aktivlər və xalis daxili aktivlər üzrə statistik məlumatlar dövlətin maliyyə siyasətinin xarici və daxili mənbələrdən iqtisadiyyata nəzarət mexanizmlərini əks etdirir. Məsələn, 2024-cü ilin yanvar ayında xalis xarici aktivlər 24,559,4 milyon manat, xalis daxili aktivlər isə 20,339,2 milyon manat səviyyəsində olmuşdur ki, bu da iqtisadiyyata yönəlmiş tələb mexanizmlərinin formalaşmasını təmin etmişdir.

Geniş pul kütləsi (M2) və onun manatla ifadəsi fiskal siyasətin tələb yönümlü aspektini göstərir. 2024-cü ilin sonunda geniş pul kütləsi 46,494,8 milyon manat təşkil etmiş və manatın dövretmə sürəti 3,45 səviyyəsində müşahidə olunmuşdur. Bu göstəricilər iqtisadiyyatda likvidliyin təmin edilməsini və maliyyə sabitliyinin qorunmasını əks etdirir. Pul bazasının sabitliyi fiskal siyasətin planlı xərcləmə və büdcə gəlirlərinin tənzimlənməsi ilə birbaşa əlaqəlidir, çünki dövlət xərcləri iqtisadi fəallığı stimullaşdıraraq daxili tələbi dəstəkləyir.

2025-ci ilin məlumatları fiskal siyasətin makroiqtisadi təsirini daha aydın göstərir. Yanvar ayında geniş pul kütləsi 45,564,3 milyon manat təşkil etmiş, manatın dövretmə sürəti 3,26 səviyyəsində olmuşdur. Bu, pul kütləsinin idarə olunmasında dövlətin tələb yönümlü siyasətinin effektivliyini və iqtisadi sabitliyi qoruma qabiliyyətini ortaya qoyur. Eyni zamanda, xalis daxili aktivlərin artımı iqtisadiyyatın likvidlik ehtiyaclarını ödəyərək kreditləşmə və investisiya proseslərini dəstəkləyir.

Fiskal siyasət alətləri vasitəsilə dövlət iqtisadi aktivliyi stimullaşdırır, pul bazasını tarazlaşdırır və inflyasiya təzyiqlərini nəzarət altında saxlayır. İqtisadiyyata yönəlmiş tələbin planlı şəkildə artırılması uzunmüddətli sabitliyi təmin edir, monetar göstəricilərin optimal səviyyədə saxlanması isə maliyyə bazarının dayanıqlığını gücləndirir. Azərbaycan Respublikasında fiskal siyasət pul kütləsinin idarəedilməsi, iqtisadi fəallığın dəstəklənməsi və makroiqtisadi sabitliyin qorunması üçün əsas mexanizm kimi çıxış edir. Bu mexanizm dövlətin resurs bölgüsü, investisiya proqramlarının maliyyələşdirilməsi və iqtisadi artımın uzunmüddətli təminatı üçün strateji rol oynayır.

Cədvəl 3: Pul icmalı (dövrün sonuna) (2024-2025)

						mln. manat
Tarix	Xalis Xarici Aktivlər	Xalis Daxili Aktivlər	İqtisadiyyata tələblər	Geniş pul kütləsi	Geniş pul kütləsi, manatla	Manatın dövretmə sürəti
2024						
01	24559,4	20339,2	23979,4	44898,7	34235,3	3,20
02	24688,4	20074,2	24395,7	44762,6	34264,0	3,25
03	25532,3	19298,0	24565,4	44830,3	34453,6	3,38
04	26281,3	18996,0	25042,4	45277,2	34268,3	3,34
05	25162,2	19685,4	25450,0	44847,6	34409,4	3,35
06	24772,4	20289,9	25785,0	45062,3	35127,5	3,39
07	24884,5	20036,2	25954,7	44920,7	35452,6	3,41
08	25373,4	19647,9	26160,4	45021,3	35273,4	3,44
09	25487,5	20099,0	26704,3	45586,5	35772,7	3,46
10	26286,9	18165,8	26885,7	44452,6	34625,0	3,59

11	27186,9	17504,9	27092,1	44691,8	34639,0	3,57
12	26603,8	19891,1	27234,3	46494,8	36652,0	3,45
2025						
01	28317,7	17246,6	27219,3	45564,3	34752,2	3,26
02	28543,5	18131,1	27316,0	46674,7	35436,5	3,23
03	28259,0	18471,8	27633,6	46730,8	35559,1	3,36
04	28924,8	18282,9	27803,2	47207,7	35438,8	3,33
05	29791,2	18514,9	28141,5	48306,0	35768,5	3,36
06	26123,2	22344,9	28161,6	48468,0	36817,8	3,37
07	26492,9	21187,3	28165,0	47680,3	36662,6	3,39
08	27004,3	20762,6	28356,9	47766,9	36806,2	3,38
09	26750,9	21234,8	28825,6	47985,7	37188,1	3,41
10	28576,6	18914,1	28926,5	47490,7	37027,4	3,45
11	28148,2	20513,9	29245,2	48662,1	37596,2	3,38

Mənbə: <https://www.cbar.az/page-39/statistics>

Azərbaycan Respublikasında fiskal siyasət alətləri makroiqtisadi sabitliyin qorunmasında strateji əhəmiyyət daşıyır və 2024–2025-ci illərin statistikasının təhlili bu təsirin sistemli xarakterini təsdiqləyir. Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin və xərclərinin planlı şəkildə idarə olunması, büdcə kəsirləri və profisitlərin nəzarət altında saxlanması, eləcə də iqtisadiyyata yönəlmiş tələb mexanizmlərinin formalaşdırılması fiskal siyasətin əsas funksiyalarını təşkil edir. Göstəricilər göstərir ki, dövlət xərclərinin tənzimlənməsi və investisiya proqramlarının maliyyələşdirilməsi iqtisadi fəallığın davamlı artımını dəstəkləyir, qeyri-neft sektorunun inkişafına təkan verir və sosial yönümlü xərclərin səmərəli icrasını təmin edir.

Pul icmalı göstəriciləri fiskal siyasətin iqtisadi sabitliyə olan təsirini daha da konkretləşdirir. Xalis xarici və daxili aktivlərin idarə olunması iqtisadiyyata yönəlmiş tələb və likvidlik siyasətinin effektivliyini nümayiş etdirir. Geniş pul kütləsi və manatın dövretmə sürətinin optimallaşdırılması dövlətin pul siyasətini iqtisadi fəallığa uyğunlaşdırmaq qabiliyyətini göstərir. Bu mexanizmlər inflyasiya təzyiqlərinin balanslaşdırılmasına, kreditləşmənin stimullaşdırılmasına və investisiya proseslərinin dəstəklənməsinə xidmət edir.

Büdcə gəlirlərinin ÜDM-də xüsusi çəkisinin yüksəldilməsi və xərclərin planlı şəkildə tənzimlənməsi fiskal balansın qorunmasına imkan verir. 2024 və 2025-ci ilin aylıq göstəriciləri göstərir ki, fiskal siyasət alətləri dövrü iqtisadi dəyişikliklərə çevik reaksiya verərək makroiqtisadi sabitliyi təmin edir. Dövlətin resurs bölgüsü strategiyası, büdcə xərclərinin sektoral yönümlülüyü və investisiya proqramlarının davamlı maliyyələşdirilməsi iqtisadi artım və qiymət sabitliyi arasında tarazlığı qoruyur.

Azərbaycan Respublikasında fiskal siyasət alətləri makroiqtisadi sabitliyi qorumaq, iqtisadi artımı stimullaşdırmaq və monetar göstəriciləri tarazlaşdırmaq üçün effektiv mexanizm kimi çıxış edir. Dövlət büdcəsinin planlı və sistemli idarə olunması, pul bazasının optimallaşdırılması və iqtisadiyyata yönəlmiş tələb siyasətinin koordinasiyası iqtisadi strukturun möhkəmlənməsinə, qeyri-neft sektorunun inkişafına və uzunmüddətli sabitliyə töhfə verir. Bu çərçivədə fiskal siyasət makroiqtisadi sabitliyi qoruyan, iqtisadi fəallığı dəstəkləyən və sosial-iqtisadi balansı təmin edən əsas alət kimi konseptual və praktik əhəmiyyət kəsb edir.

Nəticə

Azərbaycan Respublikasında fiskal siyasət alətləri makroiqtisadi sabitliyi təmin edən effektiv mexanizm kimi çıxış edir. Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin artırılması, xərclərin planlı şəkildə tən-

zımlənməsi və büdcə kəsirinin idarə olunması iqtisadi fəallığın stimullaşdırılmasını, inflyasiya təzyiqlərinin nəzarət altında saxlanmasını və uzunmüddətli sabitliyin möhkəmləndirilməsini təmin edir. Dövlət xərclərinin sektoral yönümlülüyü, investisiya proqramlarının davamlı maliyyələşdirilməsi və sosial xərclərin məqsədyönlü həyata keçirilməsi qeyri-neft sektorunun inkişafına təkan verir və iqtisadi strukturun möhkəmlənməsinə xidmət edir. Pul icmalı göstəriciləri göstərir ki, xalis daxili və xarici aktivlərin idarə olunması, geniş pul kütləsinin tarazlaşdırılması və manatın dövretmə sürətinin optimallaşdırılması dövlətin iqtisadiyyata yönəlmiş tələb siyasətini dəstəkləyir. Fiskal siyasət alətləri iqtisadi artım və qiymət sabitliyi arasında balansın qorunmasını təmin edərək həm tələbi stimullaşdırır, həm də maliyyə dayanıqlığını gücləndirir. 2024–2025-ci illərin statistikasının təhlili göstərir ki, Azərbaycan fiskal siyasət vasitəsilə makroiqtisadi sabitliyi qoruyur, iqtisadi strukturun şaxələndirilməsini dəstəkləyir və uzunmüddətli perspektivdə sosial-iqtisadi balansın təmin edilməsinə töhfə verir.

Ədəbiyyat

1. Ahmadov, V., Sarkarlı, N., Rahmanov, S. (2018). Fiscal policy implementation in Azerbaijan before, during and after the oil boom. UNEC Working Paper, 1–28. <http://unec.edu.az/application/uploads/2018/04/527.pdf>
2. Aliyeva, H., Rahmanov, R. (2019). Do monetary and fiscal policies interact in oil-exporting countries? Evidence from Azerbaijan. CBAR Working Paper Series, 01/2019, 1–32. <https://uploads.cbar.az/assets/ac37592ae1075afb8e55ee850.pdf>
3. Aslanlı, K. (2015). Fiscal sustainability and the State Oil Fund in Azerbaijan. Journal of Eurasian Studies, 6(2), 97–108. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2015.01.002>
4. Central Bank of Azerbaijan Republic. (2024). Statistical data. CBAR. <https://www.cbar.az/page-39/statistics>
5. Hasanov, F., et al. (2018). The effects of fiscal policy on non-oil economic growth. UNEC Working Paper, 1–35. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/197079/1/1023728435.pdf>
6. International Monetary Fund. (2019). Republic of Azerbaijan: 2019 Article IV Consultation. IMF Country Report, No. 19/1, 1–47. <https://www.imf.org/-/media/files/publications/cr/2019/1azeea2019001.pdf>
7. International Monetary Fund. (2025). Republic of Azerbaijan: 2025 Article IV Consultation. IMF Country Report, 1–60. <https://www.imf.org/en/publications/cr/issues/2025/04/22/republic-of-azerbaijan-2025-article-iv-consultation-press-release-staff>
8. Kalbiyev, R., Huseynov, E. (2024). Fiscal policy and economic growth in resource-rich country: Empirical evidence from Azerbaijan. Problems and Perspectives in Management, 22(1), 120–134. [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(1\).2024.11](https://doi.org/10.21511/ppm.22(1).2024.11)
9. Kazimov, A. (2023). Fiscal reforms in Azerbaijan: The current process and main directions. Baku Research Institute Policy Paper, 1–30. <https://bakuresearchinstitute.org/wp-content/uploads/2023/02/Fiscal-Reforms-in-Azerbaijan.pdf>
10. Rahmanov, V., Sarkarlı, N., Ahmadov, S. (2018). Structural budget balances in oil-rich countries. BCC Working Paper, 1–25. <https://bccprogramme.org/wp-content/uploads/2021/06/Rahmanov-Sarkarli-Ahmadov-HEIDWP01-2018.pdf>
11. Revenue Watch Institute. (2014). Oil and gas revenue management in Azerbaijan. Revenue Watch Institute. https://resourcegovernance.org/sites/default/files/documents/rwi_erc_20140315.pdf
12. State Oil Fund of the Republic of Azerbaijan. (2015). The State Oil Fund of the Republic of Azerbaijan: Annual Report 2015. SOFAZ. <https://www.ifswf.org/sites/default/files/annual-reports/SOFAZ%202015.pdf>
13. World Bank. (2023). Azerbaijan Country Economic Memorandum. World Bank. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099100009222236784/pdf/P17532606988e2056084e603c9c48ddc618.pdf>